

EGİTİMDE BEDENSEL CEZA

Prof. Dr. Mine TAN

Bedensel ceza eğitim sistemimizin uzun geçmişinde açıkça kabul edilen bir uygulama olmuştur. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğünde falaka “eskiden mekteplerde talebenin, halktan da yolsuz ve kanunsuz hareketten bulunanların cezalandırılması için kullanılan işkence aletlerinden birinin adıdır” diye tanımlanmaktadır. Aynı kaynağa göre falaka, bir buçuk metre kadar uzunluk ve bileğe yakın kalınlıkta bir sırıgın bir ucundan öbür ucuna yaylarda olduğu gibi çift ip bağlanmak suretiyle meydana getirilirdi. “Falakaya çekilecek kabahatli yere yatırılır, ayak bilekleri sırkla ip arasına geçirildikten sonra iki ucundan ayrı ayrı tutan iki kişi tarafından burulmak suretiyle hareketsiz bir hale getirilmek için sımsıkı bağlanır. Mekteplerde falakanın bir ucunu sınıf çavuşu, öbür ucunu da başka bir talebe tutar, kalfa tâbir olunan yardımcı muallim değnek destesini eline alır, hocanın münasip gördüğü değnekle sırtı yerde ayakları havada olan çocuğun ayaklarının altına vururdu. Vurulacak sopanın sayısının tayini hocaya ve dayak atmak salâhiyetini haiz olan memura aitti. Bu sayı çocuğun ve kabahatlinin kabahatine ve tahammül kudretine göre değişirdi”¹.

O günlerde, ana-babaların çocuklarını öğretmene “eti senin, kemiği benim” sözleriyle teslim edişleri adetâ dayak dahil her türlü ceza yöntemine baştan razı oluşlarını simgeliyordu. S.E. Balkır, Mektebi İptidai’lerdeki hocaların uyguladıkları cezalarla ünlendiklerini yazıyor: “Mahallede sertliği, dayağı dillere destan olan Deli Hoca’nın bir sürü hikayesini ezbere bilirdik. “Efendim, bir tokatla insanın otuziki dişine kemâne çaldırırmsı, bir tekmede dokuz takla attırırmsı”². Yazarın

1 Pakalın, M.Z., Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. 1, M.E.B. Basımevi, İstanbul, 1946, s. 586. Bu kaynaktan yararlanmamı sağlayan sayın hocam Prof. Dr. Hâmidî Toptaşoğlu’na teşekkürlerimi sunarım. İslâm Ansiklopedisi’nde de “mektep hocaları ve esnaf ustaları, çocukları ve çırakları cezalandırmak için falaka kullanırlar denilmektedir. Bkz. c. IV, s. 450.

2 Balkır, S.E., Eski Bir Öğretmenin Anıları, 1908-1940, Arı Kitabevi Matbaası, 1968, s. 3.

Mahalle Mektebi'ne ait anılarında “Birbirine paralel konulmuş rahlelerin iki tarafında diz çökmüş çocukların belli başlı işleri, boğuk ve yorucu bir gürültü içinde hiç durmadan sallanmaktı. Susup da sallanmayanlar hocanın uzun sopasının ucunu ense köklerinde bulurlardı hemen” deniliyor. Balkır'ın anılarından suçun önemine göre herkese karşı ayakta dikilmek, tek ayak üzerinde durmak, bir demir halkaya kollar gövdeye yapıştırılarak bağlanmak gibi başka bedensel cezaların da bulunduğunu görüyoruz. Mekteb-i İptidai'de “Kuran'ı sınıfta kaç kişi varsa hepsi teker teker sesli ve makamla okurlardı. Yanılanlar, okuma bittikten sonra dersliğin sıralar önündeki boş yerine kalkıp yürür, hemen sırtüstü yatar, bacaklarını kaldırır ve beklerdi. Kaç yanlış yapmışsa hoca, tabanlarına o kadar sopa vurur, dayağı yiyen çocuk gık demeden tıpış tıpış gelir, yerine otururdu”³.

Ahmet Rasim Bey ünlü Falaka'sında, okuduğu ilk mektepteki Hoca Hafız İsmail'in eğitime konusundaki ününün bütün İstanbul'a yayıldığını anlatıyor: “Anladımki her falakaya yatış, bir değil imiş. Kabahatin nev'ine, cesametine, hocanın o günkü asabiyetine göre imiş. Başlıcaları: Mest, potin üstüne (hafif), mest, potin çıkarılarak çorap üstüne (az ağır), yalınayak (ağır), ıslak ayak (daha ağır), kuvvetli hükümlerle zincirli falaka (pek ağır), bu halde, bu vaziyette burulan sopa birdenbire kaldırılmayıp, temas sıkı sıkıya muhafaza edilmekle beraber usulü veçhile sopa yalatılarak yavaş yavaş bütün taban üzerinden çekilip deri parçalama (en ağır) .... Ağır nevi'den dayak yiyenlerin ekserisi ayakları falakadan kurtulur kurtulmaz yürüyemiyerek kıçın kıçın, sürüne sürüne bahçeye kadar gider, oradaki musluk altında ağrılarını teskin ederlerdi”⁴.

Ercümend E. Talu, Dünden Hatıraları'nda falakayı şöyle anlatıyor: “Kalfa değnekleri indirdikçe, biçare mazlum çocuğun feryadı ay-yuka çıkar, gözlerinden ip gibi yaşlar dökülür, köpüren dudakları yalvarır dururdu:

— Aman hocaefendi!... bir daha yapmam hocaefendi... Ayaklarının altını öpeyim hocaefendi!... Kim dinler? Bu yürekler parçalayıcı manzaradan, bu çocuk ıstırabından adeta marazî bir haz duyuyormuş gibi, gittikçe celallenen kuduran hoca, içeride yapılan işkencenin dışarıya aksetmesinden çekinerek, feryatları bastırmak gayretiyle, dehşetten gözleri büyümüş, elleri ayakları titriyerek öbür çocuklara yüksek sesle ila-

3 Age., s. 2 ve s. 5.

4 Rasim, A., Falaka, Hamit Matbaası, İstanbul, 1927, in Pakalın, agy.

hiler okuturdu. Aldıkları emri ister istemez ifa mecburiyetinde kalan zavallılar, yerde izzet-i nefsi ile beraber tabanlarının derileri de parçalanarak bedbaht arkadaşlarına baka baka: Şol cennetin ırmakları/Akar Allah deyu deyu diye terennim ederek onun göz yaşlarını sanki telmih eder"lerdi⁵.

Ömer Seyfettin, çocukluk anılarında gene falakadan söz ediyor: "Falaka yasak olmuş diyorlardı. Dayak korkusu kalkınca biz kırk çocuk öyle azdık, öyle kudurduk ki ne yaptığımızı bilmiyor, artık hocayı hiç dinlemiyor, yüzüne leblebi atıyor, mindere iğne koyuyor, pabuçlarını saklayıp onu saatlerce arattırıyorlardık. Dayaksız bizi okutamıyacağımı anlayan hoca falakayı çıkardı. Ama başucuna asmadı oturduğu minderin arkasına sakladı. Fakat şimdi kim kabahat yaparsa eskisinden fazla dövüyordu"⁶.

Osmanlı eğitim sisteminde özellikle askeri okullarla kışlalarda uygulanan bir bedensel ceza türü de meydan dayağı idi. Arkadaşını yaralamak, hoca ya da zabıtine hakarete bulunmak gibi ağır kabahatlardan dolayı verilen bu dayak cezası meydana saf saf dizilen bütün öğrencilerin ya da askerlerin huzurunda atılırdı. Cezaya çarpılacak öğrenci ya da asker meydana getirilerek cezayı gerektiren kabahatla meydan dayağının uygulanması için verilen karar okunduktan sonra serilen bir battaniye üzerine yüzükoyun yatırılır, başının ucuna ve ayaklarının üstüne birer iri-yarı hademe oturtulur, okulun 'inzibat zabiti', asker ise bölüğün zabitelerinden biri ince kızılık sopasıyla kaba etlerine vururdu⁷.

Bedensel ceza uygulamasına başka ülkelerin eğitim tarihlerinde de de hayli yaygın olarak rastlanılmaktadır. Nitekim, Amerika Yüksek Mahkemesi daha 1976 gibi yakın bir geçmişte kişisel sorumluluk duygusunu geliştirmek amacıyla öğrencilere bedensel ceza uygulanabileceğine karar vermiştir⁸. Eyaletlerin hemen tümünde çocuk istismarını yasaklayan yasalar bulunmasına karşın okulda bedensel ceza uygulamasının birkaç eyalet dışında yasalara aykırı sayılmayışı ilginçtir. Bunda Puritan ahlakının etkisi izlenebilmektedir⁹. Onyedinci yüzyıl New England uygulamaları bu ahlak anlayışının en tipik örneğini oluşturur. Yetişkin-

5 Pakalm, age., s. 587.

6 Nayır, Y.N., Ömer Seyfettin'in Hayatı, Sanatı, Eserleri, İstanbul 1976, s.

7 Pakalm, age., c. 2, s. 526.

8 Dubanoski, R.A., Inaba, M., Gerkewicz, K., "Corporal Punishment in Schools: Myths, Problems and Alternatives," Child Abuse and Neglect, vol. 7, 1983, s. 271.

ler için bile en katı ve acımasız bir dinsel baskının uygulandığı o dönemde çocukların vahşi yöntemlerle cezalandırılması doğal karşılanmıştır¹⁰. Puriten ahlakında suçun nedenleri ve suçlunun düzeltilmesi büyük bir önem taşıyordu. Yaşamı Tanrıyla Şeytan arasındaki bir mücadele olarak algılayan bu teolojik görüş yalnızca suçluyu yakalamak ve derhal cezasını vermekle ilgiliydi.

Onyedinci yüzyıldan bu yana ABD de çocuklara verilen cezaların şiddetinde yavaş ve yörelere göre farklı da olsa bir azalma görülmüştür¹¹. Sözgelimi Orta Batı Amerika'daki cezaların hiçbir zaman Puriten New England'daki uygulamaların barbarlığına ulaşamadığı belirlenmiştir¹². Ancak, daha 1850 lerde kamuoyunun bazı kesimlerinin bu konuya duyarlılıkla yaklaştıkları anlaşılmaktadır. 1853 te Cooper v. McJunkin davasında İndiana Yüksek Mahkemesi yargıçlarından Smart "Halkımızın başka konularda önüne geçilen despotluğu okul yönetiminde hâlâ kabulettiği görülüyor. Artık erkeğin karısını, işverenin çırığını ya da uşağını dövebileceği kabul edilmiyor. Denizcilere uygulanan aşağılayıcı zulüm bile yasaklanmış bulunuyor. Yasanın gözünde bir okul çocuğunun kişiliğinin bir çırağın ya da denizcininkinden neden daha az kutsal olduğunu açıklayabilmek çok güç"¹³ diye karar alabiliyordu.

Bedensel ceza uygulamasının Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemimizi düzenleyen kuralların sözüne ve mantığına aykırı düştüğünü gösteren çeşitli örnekler bulunmaktadır:

2.11.1982 gün ve 17856 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan MEGS Bakanlığı İç Hizmet Yönetmeliği'nin 54. maddesine göre "Öğretmen, öğrencileri üzerinde kuracağı disiplini, ilmi bilgi, sevgi ve saygıya dayandırır." 29 Haziran 1930 tarih ve 1702 sayılı Ortaöğretimde Görev Yapan Öğretmen ve Yöneticilerden Taltif ve Tecziyelerine Dair Kanunda "öğrencilerine karşı kaba muamelede bulunmak" *tevbih* ve *ihbar* cezasını gerektiren suçlar arasında bulunmaktadır. Ayrıca "öğrenciyi dövmek" maaş kesimi cezasını gerektiren suçlardan sayılmıştır (md. 22).

9 Nash, P., "Corporal Punishment in an Age of Violence" in J. Rath and J.D. Grambs (ed.), *Children in School and Society*, Readings, Englewood Cliffs, 1965, s. 100.

10 Agy.

11 Agy., s. 101.

12 Manning, J., "Discipline in the Good Old Days", *Phi Delta Kappan*, XLI, December, 1959, in Agy., s. 99.

13 Punke, H.H., "Corporal Punishment in the Public Schools," *The Bulletin of the National Association of Secondary School Principals*, XLIII, no. 248, September, 1959, s. 137-138, in Agy.

Nihayet “gerek öğrenciye karşı, gerek okul dışında okul sıfatıyla bağdaşmıyacak davranışları tesbit edilenler “meslekten çıkarma” cezası uygulanacak kişiler arasında gösterilmektedir. Yasa, hernekadar bu suç ve cezaların ilkökul öğretmenlerine uygulanmayacağını belirtmekte ise de başka mevzuat hükümlerinde ilkökul öğretmenlerinin şiddet kullanmasına karşı sınırlamalar getirilmektedir.

Nitekim, yürürlükte olan İlkokul Yönetmeliği'nin 70. maddesine göre “esas olarak ilkökul öğrencilerine maddi veya manevi ceza verilemez. Öğrencilerin davranış bozuklukları, buna sebep olan bedeni, ruhi ve sosyal etkenler, araştırma ve giderici tedbirler alınmak suretiyle düzeltilir. Ayrıca 4357 sayılı yasanın 5166 sayılı ve 30.1.1948 tarihli kanunla değişik 7. maddesinin b bendine göre “talebeyi herhangi bir şekilde zarara uğrattıkları sabit olanlara fiillerinin mahiyet ve derecesine göre birinci defasında 1 günden 3 güne ve ikinci defasında 3 günden 15 güne kadar ücret ve maaş kesme cezası verilir”.

Bu kurallara rağmen bedensel cezanın, özellikle dayak biçiminde, hemen tüm eğitim düzeylerinde yaygın bir uygulama olduğu bilinmektedir. Bu bilgi biryandan eğitimden geçen kişilerin anıları öte yandan da zaman zaman basına yansıyan gazete haberleriyle pekişmektedir. Bu tür haberlerin en yakın tarihli 21 Mart 1990 tarihli günlük gazetelere “İzmir'deki bir ilkökulün birinci sınıflarından birinde öğrencilerin yarısının dayak korkusuyla okula devam etmedikleri” şeklinde yansyordu¹⁴. Geçmişe dönük olarak yaptığımız gazete taramalarında okullarda ölüm, dalak patlaması, burun kırma, ayak kırma, vb. ile sonuçlanan çok sayıda dayak haberine rastlanıyordu¹⁵.

Basının eğitimde dayak olayının önemi ve yaygınlığı konusunda kamuoyunu bilgilendirme ve bilinçlendirme işlevi gördüğü yadsınmaz. Gazete haberleri ayrıca, olayın soruşturulmasına ve işlem yapılmasına yönelik mekanizmayı harekete geçirmek gibi sonuçlar da yaratmaktadır. Çünkü genellikle olayı yakalayan gazeteci eğitim sisteminin bu konuda nasıl bir tavır aldığı da izlemektedir. Basının bu konudaki duyarlılığı

14 Bkz. Milliyet 21.3.1990: “Dayaktan Kaçıyorlar”.

15 Örneğin, Hürriyet, 21.4.1989: “Yaramaz Öğrencisinin Kafasını Deldi”; Cumhuriyet 22.5.1989: “Eğitimde Dayak Önlenebilir”; Günaydın, 22.4.1986: “Öğretmeni Tarafından Dövülerek Dalağı Patlatıldı”; Günaydın, 22.2.1986: “Çarpım Tablosunu Bilemeyince Öğretmeni Burnunu Bir Yumruktan Kırdı”; Hürriyet, 8.3.1982: “Dikdörtgenin Çevresini Hesaplayamayan Öğrencisi D.D. nin ayaklarını kırdı”.

ğının arttığı dönemlerde eğitimin siyasal sorumluluk mevkilerindeki yöneticilerin de müdahale zorunluluğunu duydukları görülmektedir¹⁶.

Ancak, basında çarpıcı başlık ve resimlerle sergilenen bu olaylar bir yandan öğretmenin, öte yandan öğrencilerin yanlış ve haksız değerlendirmelere uğraması sonucunu da getirebilmektedir. Snsasyonel haberler çevrenin uyarılması ve bilgilendirilmesinde önemli bir adım niteliği taşısa da nesnel incelemelerin yerini tutamaz. Oysa bedensel ceza konusu ülkemizde eğitim araştırmalarına pek fazla yansımış değildir. Dayağın yasaklanmış olması bu konuda öğretmen ve yöneticilerden gerçeği yansıtan bilgiler sağlamayı güçleştirmektedir. Örneğin, Ortadereceli Okullarda Öğrencilerde Görülen Disiplinsiz Davranışlar ve Bunlara Uygulanan Yaptırımlar başlıklı yüksek Lisans tezinde araştırmacı öğretmenlere öğrencilerin disiplinsiz davranışlarına hangi yaptırımları uyguladıklarını soruyor. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar arasında dayaktan hiç söz edilmediğini görüyoruz¹⁷.

Ortaöğretimde Görev Yapan Öğretmenlerin İşlemiş Oldukları Disiplin Suçları ve Uygulanan Cezalar başlıklı çalışmada ise 1984-1985 ders yılında araştırma örneklerimini oluşturan 415 disiplin suçundan yalnız altı tanesi "öğrencileri dövmek" kategorisine girmektedir¹⁸. Araştırmacının belirlediği onaltı türde disiplin suçundan öğrenci istismarıyla ilgili görülebilecek öteki suçların frekansı daha yüksektir: "Kız öğrencileriyle gönül ilişkisine girmek"⁽¹⁶⁾, "öğrencilere küfretmek"⁽¹¹⁾, "kız öğrencilere sarkıntılık etmek" ⁽²⁴⁾ gibi.

Disiplin konusunda bedensel cezaya ne ölçüde başvurulduğu konusunu araştırmanın güçlüğü bir ölçüde "örtbas etme" eğiliminden kaynaklanmaktadır ama bir ölçüde de dayağın kanıksanan bir yaptırım oluşuyla ilgilidir. Okul yönetiminin, sorunun kamuya yansımaları istemeyişi kadar etkili bir engel dayağı yiyen öğrencinin ya da velisinin bunu bir şikayet konusu olarak algılamayışi, öğretmenin haklı ve dövmeye hakkı olduğunu peşin kabullenışıdir. Bazılarına göre ise dayak,

16 Bkz. Hürriyet ,20.3.1990: "Bakan Akyol Dayağa Son Genelgesi yayımlıyor". Güneş, 19.9.1984: "Bakan Dinçerler Öğrencilere Dayak Atılmıyacak dedi." Hürriyet, 15.3.1988: "Mahkemelerdeki artış üzerine Bakan Güzel, valiliklere genelge yolladı. Bakanlık Öğretmenlerin öğrencilere dayak atmalarını yasaklarken, valilerden dayak atan eğitimciler hakkında yasal işlem yapmalarını istedi."

17 Türkeç, A., Ortadereceli Okullarda Öğrencilerde Görülen Disiplinsiz Davranışlar ve Bunlara Uygulanan Yaptırımlar, Yüksek Lisans Tezi, A.Ü.S.B.E., 1986, s. 79-81 ve tablo 27.

18 Çelik Y., "Ortaöğretimde Görev Yapan Öğretmenlerin İşlemiş Oldukları Disiplin Suçları ve Uygulanan Cezalar", Yüksek Lisans Tezi, A.Ü.S.B.E., 1988, s. 36, Tablo 2; s. 38, Tablo 3.

bozuk-düzen eğitim sisteminin bir parçasıdır ama ciddi ve ivedi sorunlarından biri değildir. Öğretmen Dünyası Dergisi'nin 1983 yılında bazı eğitimciler arasında yaptığı soruşturma bu yargıyı pekiştiren ipuçları getirmektedir. "Okul eğitiminde dayanın yeri nedir?" ve "Öğretmeninizden hiç dayak yediniz mi? Yediyseniz sizde ne gibi bir etki yaptı?" sorularından oluşan bu anketi yanıtlayan beş eğitimciden biri şöyle diyor: "Öğretmen dayasının ve ilk aşkların anlatılmadığı eski arkadaşlar söyleşisi olur mu?... Düzen bu, dövüldü ve sevdiler. Kabahat, öğretmenlerinin değildi ki. Bu soruşturmayı yapma kabahatı sizin mi? Eğitimimizin büyük sorunu olarak bunu göstermişler bize!"¹⁹.

Bazı öğretmenlerin kendi öğrencileriyle yaptıkları söyleşilerde ya da öğrenci beklentileriyle ilgili toplantılarda dayanın belli bir kabul, hatta haklı görüşle karşılandığını izliyoruz: "Dayanın zararı var ama yararı da var. Yararıyla zararı birbirini dengeliyor", "Yaramazlık olarak nitelenen davranışlar nedeniyle bir-iki tokat, kulak çekme gibi şeyler sık oluyor. Bunların çoğunda öğretmenler haklı durumdalardı. Haksız yere atıldığı da oluyor. Çok kötü bir dayak yesem şikayetçi olurum, ama benim yediklerim şikayete değmez. Hem zaten bunlar öğretmenlerin tabiatı haline gelmiş, bırakamazlar. Bu yolla deşarj oluyorlar, bırakalım olsunlar" diyor öğrenciler²⁰. Sınıfında "öğretmenler öğrencilere dayak atmalı mı?" sorusuna "atmalı" yanıtını alan öğretmen "Bu çocuklar resmen dayak istiyor" diye başlık koyuyor yazısına²¹.

Eğitim sistemimizde yaramazlık, kavgacılık, sınıf düzenini, bozmak, bir soruyu bilememek, evde kitap defter unutmak²², kılık - kıyafet, saç biçimi, ya da öğretmene saygısızlık gibi değişik nedenlerle dayığa yaygın olarak başvurulduğu görülmektedir. Örneğin 39 kişilik bir ortaokul sınıfındaki 38 öğrenci öğretmenlerinin sorusuna "ilkokulda dayak yedikleri yanıtını vermişlerdir²³. A. Yörükoğlu'na göre "Kötü bir eğitim

19 Timuroğlu, V., "Dayak ve Demokratik Eğitim", Öğretmen Dünyası, c. IV, no. 39, Mart 1983, s. 21.

20 "Öğrencilerin Öğretmenlerden Beklentileri" Öğretmen Dünyası, yıl 8, no: 89, Mayıs 1987, s. 7-10.

21 Saruhan, A., "Bu Çocuklar Resmen Dayak İstiyor", Öğretmen Dünyası, yıl 8, sayı 86, Şubat 1987, s. 22-24. "Öğretmenler öğrencilere dayak atmalı mı? diye sordum. Atmalı demesinler mi?.. Herhalde tıp öğrencilere rastladım, başkalarına da sorsam mutlaka çoğunluk karşı çıkar dedim kendi kendime. Sordum, gene bu doğrultuda yanıtlar.. Tek tek sınıfın bütününe sordum, sonuç değişmiyor."

22 Saydur, M., "Dayak Eğitimde Ne Kazandırır?..." Çağdaş Eğitim, yıl 9, no: 95, Aralık 1984, s. 38.

23 Saruhan, age., s. 23..

aracı olduğunu bile bile arasına dayağa başvurmayan öğretmen yok gibidir. Kimi üzülmeye döner; kimi dövdükten sonra üzülmeye, kimi de alışkanlıktan döner!... Okşar gibi döveni de vardır, acımasızca döveni de. Gürültü olduğu için tüm sınıfı sıra dayağından geçireni de. Bunu yapan öğretmen de kendi tutumunu savunur ve ayırım gözetmemek için tüm öğrencileri cezalandırdığını söyler”²⁴.

İster düzeni, ister değiştirmeyi, ister otorite ve güç gösterimini, ister öğretimi sağlamak için başvurusun, dayak sonuçta belli bir insan tipini yaratmaya hizmet etmektedir. Bu tipin kişilikli, yaratıcı, demokratik, çağdaş insan tipine uygunluğu elbette savunulamaz. Nitekim Prof. Yörükoğlu “dayak korkusuyla kazanılan usululuk da bilgi de yüzeyde kahr. Çocuğun içinde öfke birikimi yaratır. Burada saldırı saldırıyı, şiddet şiddeti besler kuralı geçerlidir. Dayakla yetişen çocuk ilerde dayak atan ana-baba veya öğretmen olup çıkar... Sopalı eğitim ancak sopalı yönetimler doğurur ve öyle yönetimlere yakışır” demektedir²⁵.

Soruna öğretmen yönünden bakıldığında kendi yetişme biçiminden, bilgi eksikliğinden, toplumsal-psikolojik koşullardan kaynaklanan etmenlerin etkisi görülmektedir. Bir kez, dayak atan öğretmenin geçmişinde büyük olasılıkla dayak vardır, zora geldiğinde o da bu yola başvurmakta, ya da bundan etkili bir disiplin yöntemi bilmemektedir. Öte yandan öğretmen mesleğini yerine getirirken çok ve çeşitli güçlüklerle sarmalanmış bulunmaktadır. Niteliği itibarıyla en çok uzman mesleklerle benzeyen fakat gerek okul gerekse devlet bürokrasisi içinde basit bir memuriyetten öte geçemiyen, toplumsal-ekonomik güvenceleri kısır, saygınlığı düşük bir mesleğin üyesidir. Zaman zaman okuttuğu öğrencilerle çok farklı toplumsal katmanlardan gelmiş olmanın çelişkinsini de yaşamaktadır.

Dayak atan öğretmen çok kez, dayağa başvurmasına neden olan davranışlar hakkında yeterli değerlendirme ve çözümlere ulaşmasına yarıyabilecek bilgi birikiminden de yoksundur. Eski bir eğitimecimimize göre “Dayak atan büyük, çocuk biliyor da yapmıyor psikolojisi içindedir, çocuğun tembellik ettiği, dikkatsizlik yaptığı, emir verene karşı geldiği, zarar vermek istediği kanısındadır. Oysa çocuğun yanlış çok zaman, yapılan açıklamayı, verilen emri anlamadığından, bilgisizliğinden güçsüzlüğünden, olanaksızlığından, yaptığıının gereğine inanma-

24 Yörükoğlu, A., “Dayaklı Eğitim”, Öğretmen Dünyası c. IV, no. 38, Şubat 1983, s. 8.

25 Yörükoğlu, A., Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1983, s. 115.

dığından, dinlenmek, uyumak, oynamak gibi doğal isteklerine karşı koyamadığından ileri gelir”²⁶.

Eğitim sistemimizde dayaja sık sık başvurulmakta oluşuyla onun bir disiplin yöntemi sayılmayışından kaynaklanan çelişki giderek daha açık ve çarpıcı biçimde yaşanır olmuştur. Toplumun bazı kesimlerinde dayanın her türüne karşı duyarlılık artmaya başlamıştır. Bu durumda dayak olayının kurum içinde ve dışında duyulması, öğrenci tepkisi, basında sergilenmesi, soruşturma ve kovuşturma olasılığı dayak atan öğretmeni tehdit altında tutmaktadır. Dolayısıyla öğretmenlerimizin çeşitli sorunlarla dayaksız başa çıkma yollarını tanıyacak, uygulayabilecek bilgi ve becerilerle donatılmaları okulda dayanın azalmasına götürecektir önlemlerden olabilir.

Ancak, toplumdan dayayı kaldırmadan okuldaki dayayı kaldırmak olasılığı yoktur. Çünkü okul yalnız başına bir kurum değildir, çevreyle, çevredeki öteki kurumlarla karşılıklı etkileşim içindedir. Toplumsal kültürde dayak varolduğu ve geçerli bir eğitime yöntemi sayıldığı sürece okulda da dayak olacaktır. Öğretmenden, dayakla büyütülmüş çocukları dayaja başvurmadan disipline etmesini istemek, hele ona alternatif çıkış yollarını göstermediğimiz sürece gerçekçi olamaz. Gene bir eğitimcimizin ifadesiyle “Gerçek öğretmenliğin ve eğitimin dışındadır dayak. Ama koşullar normal olursa... Elli-altmış kişilik sınıflar, öbür öğretmenler dövüyor, sınıftan çıt çıkmıyor. Siz güler yüzle giriyorsunuz sınıfa, dövmek, kötü söylemek istemiyorsunuz. Çocuklar da ondört-onbeş yaşlarında. Susturabilirsen sustur şimdi Hele ilk günler çocuk sizi anlayınca kadar gerçekten zor olur”²⁷.

Toplumumuz kültüründe dayak siyasal, dinsel, kırsal yaşam gelenekleriyle kökleşmiş bir kabule sahiptir. ‘Dayak cennetten çıkmadır’, ‘kızını dövmeyen dizini döver, oğlunu dövmeyen kesesini döver’, ‘eşğin karnından sıpayı kadının sırtından sopayı eksik etme’ gibi deyişlerimiz bu kabulün kültürel aynadaki yansımalarıdır. İslam dininde dayak yasaklanmamış, çeşitli koşullarla uygulanmasına izin verilmiştir. Örneğin, doğru davranış kazandırmak amacıyla en fazla on vuruşu geçmemesi ve yaralayıcı olmaması koşuluyla dayak atılabilecektir. Dövülebilecek yaş olarak bazı hadislerde on, bazılarında onüç yaş belirtil-

26 Gögüş, B., “Dayak Yerine İnandırma”, Öğretmen Dünyası, c. IV, No: 38, Şubat 1983, s. 8.

27 Apaydın, T., “Dayak İnsanı Küçültür”, Öğretmen Dünyası, C. IV, no. 39, Mart 1983, s. 19.

miştir²⁸. Hz. Muhamed'in "on yaşından sonra namazı terkettikleri takdirde çocuklarınızı dövün" ve "kamçıyı ev halkının görebileceği bir yere asın" sözleri de buna örnek gösterilmektedir²⁹.

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Din Öğretim Genel Müdürlüğü'nün çıkardığı Din Öğretimi Dergisi'nin 17 Aralık 1988 tarihli sayısında çocukların nasıl dövülmesi gerektiği anlatılmaktadır. Buna göre insanlar "biri için sadece bir kaş çatmak, diğeri için azar, bir başkası için de dayak aynı derecede tesir edecek kadar ayrı yaratılmışlardır".

Eğitim görmüş katmanlarda bile dayacağı yiyen kişinin bunu hakettiği, dayığa "kaşındığı" anlayışıyla dayığa gerekçeler sunulabildiği görülmektedir³⁰. Erkeğin karısını, bacısını, hatta anasını; kadının çocuğunu; ustanın çırağını; güçlünün güçsüzü; büyüğün küçüğü; küçüklerin de birbirlerini dövmelerinin yaygın olduğu bir toplumda öğretmen dayacağı sıradan bir olay sayılabilmektedir. Bu da, belki bir ölçüde, dayağın olası sonuçlarını hafifletmektedir. Gerçekten de bazı öğrenciler disiplin kuruluna gönderilmek, eve haber verilmek ya da not kırmak gibi cezalara dayacağı tercih ettiklerini söylemektedirler. Bu ise, kendi içinde, dayağın bireysel zararlarını aşan toplumsal sonuçlar taşımaktadır. Çünkü, toplumumuzda dayağın ve şiddetin olağan sayılması, sür-git yinelenip durması, dahası kurumsallaşması bu tutumlarla yakından ilgilidir. Eğitimde dayak yasa ve yönetmeliklerden habersiz çocuklarla gençlerin gözünde devlet otoritesini okulda temsil edenlerin bir yetkisi, giderek devlet politikasının bir uzantısı niteliğini kazanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, dayığa karşı duyarlılık geliştirebilmiş toplum kesimleriyle, bu bilincin uyanmadığı çevrelerde görev yapan öğretmenler arasında dayığa başvurma açısından nasıl bir fark olduğu önemli bir merak konusudur. Örneğin kırsal bölgelerde, gecekondu çevrelerinde görevli öğretmenlerin dayığa daha çok başvurduğu, ailelerin bir bölümünün de bunu doğal karşıladığı ileri sürülmektedir³¹.

28 Cănan, İ., Resulullah'a Göre Aile ve Okulda Çocuk Terbiyesi, 3. Baskı, Yeni Asya Yay., Sosyal İlimler Serisi 2, İstanbul, 1980, s. 166.

29 Age., s. 162 ve 165.

30 "Bütün gün çalışıp yorulan, iş dönüşü evde eşinin dırđınıyla karşılaşınca bunalan erkeğın, karısını dövmesini olağan karşılayan Samsun Barosu avukatlarından G.K., "Bu duruma zemin hazırlayan kadın hatalıdır. Kadınlarımız kendini bilmelidir ve gereksiz yere kaşınmamalıdır" dedi". Hürriyet, 25 Ocak 1990.

31 Poyrazođlu, O.N., "Dayağın Eğitimdeki Yeri", Öğretmen Dünyası, C. IV, no. 43, Temmuz 1983, s. 16.

SONUÇ

Eğitim sistemimizde bedensel ceza uygulamasına son verilmesi, en azından bu konuda geliştirilmiş kuralların uygulanmaya konulması kısa ve uzun dönemde bazı koşulların gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Eğitim ve yöneticilik konularında görev alacak kişilerin mesleki yetiştirilmesinde yeterli bilgi, beceri ve duyarlılıkların kazandırılması bu açıdan büyük önem taşır. Öğretmenin görev koşullarının –öğrenci sayısı, ders programları, araç-gereçler, vb.– öğrencilerin gereksinim ve ilgilerini daha yakından tanıyabilecek ve etkili iletişimi gerçekleştirebilecek biçimde iyileştirilmesi sınıfta disiplinin sağlanmasını öncül sorun olmaktadır çıkarabilecektir. Öğretmenlerin ana-babalarla daha yakın ilişkiler kurmaları davranışların dayığa başvurmadan çözümlenmesini etkileyebilir. Öğretmenlerin başa çıkamadıkları öğrenciyi yöneticilere havale etmek yerine ana-babalarla ya da uzman ve rehberlerle ortak çözüm aramaya çalışmaları yöneticilerin bedensel ceza uygulamalarını sınırlayabilir.

Çağdaş eğitim, bedensel cezaya olumlu seçenekler de üretmiş bulunmaktadır. Sınıf içi disiplinin sağlanmasında başarıyla uygulanan bu seçeneklerden biri davranış değiştirme –behavior modification– yöntemidir. Bu yöntem, sorunlu davranışın dikkat ve ilgi konusu olmaktan çıkarılması ya da bedensel olmayan yaptırımlarla cezalandırılmasına karşılık istendik davranışların ödüllendirilmesine dayanır. Öğretmenin sevgisinin, övgüsünün ve ilgisinin bu açıdan çok etkili olduğu kanıtlanmıştır³². Ancak, çağdaş disiplin teknikleri giderek daha çok öğrencinin öz-denetim becerilerini geliştirmeye yönelmektedir. Bu konuda ders konularının olabildiğince ilginç bir sunuma kavuşturulmasının ve öğretmenin, kendisinin de uygun davranışları sergileyen bir model oluşunun önemli unutulmamalıdır.

Disiplin sorunlarının önlenmesinde ikinci bir yol iletişim becerilerinin geliştirilmesidir. Buna yönelik programlarda a) öğretmen-öğrenci ilişkilerinde sevecenlik ve dostluğu geliştirmek, b) sınıfta bir öğretmen ve insan olarak kendi gereksinimlerini ifade edebilmek, c) öğrencileri daha iyi tanımak ve anlamak, d) kaybetmek veya kazanmaya dayanan mücadele ortamı yerine anlayış ve önemsenme duygusunun ağır bastığı ortamları yaratmak amaçlanmaktadır. Bu programlarda öğretmenlerin etkili konuşmaya dayanan gönderi becerileriyle, etkili dinlemeye daya-

32 Dubanoski, et. al., 1. 275.

nan alma becerilerinin geliştirilmesine ağırlık verilmektedir³³. Böylece okulun, karşılıklı saygıya dayanan, şiddet, eziyet ve korkudan arınmış gerçek bir eğitim ortamı olması umulmaktadır.

Eğitimde bedensel ceza sorununu özellikle ilgilendiren, uzun soluklu ama kaçınılmaz çözüm toplumun şiddete karşı bilinçlendirilmesinde saklıdır. Şiddete karşı duyarlı, insan haklarına saygılı, içsel denetim gücü geliştirilmiş insanların çoğunlukta olduğu bir toplum eğitimde çağ-dışı bir yaptırım olan dayığa karşı en önemli güvencedir. Evde, sokakta dayak yiye yiye; TV'de, sinemada, basında şiddeti göre göre yetişen çocukları - ve öğretmenleri- okulda dayaktan soyutlamak olanaksızdır. Bu durumda eğitimciler kazandırılan mesleki bilgiler ve olanaklar yetersiz kalacak, dayak Ömer Seyfettin'in Falaka'sında olduğu gibi, gerektiğinde kullanılmak üzere el altında bir yerlerde saklı tutulacaktır.

---

33 Age., s. 276.